

MAGYARORSZÁG RÉGIÓI

KOVÁCS TIBOR

A tanulmány bevezetője röviden utal a korábbi regionális területbeosztási javaslatokra, majd részletesen ismerteti az Európai Unió ötfokozatú területbeosztási rendszerét (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques – NUTS) és annak országonkénti főbb adatait. Vázolja a magyarországi területbeosztási rendszer kialakításának folyamatát, majd a viták után kialakított hazai ötfokozatú osztályozás földrajzi elhelyezkedését és jellemző adatait, röviden összefoglalva a 7 tervezési–statisztikai régió karakterét. A régiók területéről és népességéről szóló rész összehasonlítást ad a tagjelölt országok régióival. A gazdaság helyzetéről és fejlettségéről szóló fő fejezet bemutatja az Európai Unió tagországainak és a tagjelölt országoknak fejlettségi színvonalát a bruttó hazai termék adatai alapján, ezt követően pedig a magyarországi régiókat jellemző területi különbségeket, az ezeket kialakító gazdaságszerkezeti eltéréseket.

A záró fejezet az egyes régiók infrastruktúrájának helyzetét vázolja fel, és röviden utal a fejlesztés megindításának lehetőségeire.

TÁRGYSZÓ: Régió. Regionális területbeosztás. Regionális fejlettségi különbségek. Területfejlesztés.

Magyarország területét az utóbbi néhány évtized során számos alkalommal és módon osztották fel régiókra. Ezek a munkák nagyrészt jeles regionális tervezők és gazdaságföldrajzi kutatók nevével fémjelzett tudományos műhelyekben készültek, (néhányat pedig politikusok rajzoltak fel) más-más elvek és szempontok figyelembevételével, és természetesen egymástól eltérő végeredménnyel. Ezek felsorolása, ismertetése nem képezi e dolgozat tárgyát, de a különféle elgondolások sokszínűségét jelzi, hogy egy közelmúltban elkészített összefoglaló felmérés az ismertebb változatokból is 15 megoldást regisztrált, amelyekben a javasolt régiók száma a 3 és a 10 között elhelyezkedő valamennyi számértéket képviseli.¹

A tervezetek nagy számából is világosan látszik, hogy a tudományos kutatás szférájában valójában nem lehet eljutni egy általánosan elfogadott régióbeosztáshoz, hiszen minden tudományos kutató és műhely a legjobb meggyőződése szerint, tiszteletreméltó kutatási eredmény és érvanyag felsorakoztatásával bizonyítja és védi a maga igazságát. Ebben konszenzust keresni annyi, mint elvárni a tudóstól, hogy meggyőződésének jelentős sérelmébe beletörődjön, és ez természetesen kizárt.

¹ Jusztin Valéria – Nagy András (2000): Régiók Magyarországon. VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Kht. Országos Területfejlesztési Osztálya. (Kézirat.)

Minden bizonnyal ennek a sokszínűségnek tudható be e tervezetek egyetlen közös vonása is, nevezetesen hogy közülük lényegében egyik sem intézményesült, nem épült rájuk működő információrendszer, nem képezték gyakorlati tervező munka alapját, sőt készítőik sem vitték tovább vizsgálatukat, nem készültek helyzetük, adataik időbeli változását leíró elemzések. E sommás megállapítás alól bizonyos mértékig egyedüli kivétel a *tervezési-gazdasági körzetek rendszere*, az a hatrégiós területbeosztás, amely egy tárcaközi megegyezés eredményeként alakult ki, és amelynek leírását és használatát a 101/1971. OT-ÉVM közös közlemény tartalmazta, illetve szabályozta. Erre a területbeosztásra a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) Területi statisztikai évkönyve egy évtizeden keresztül (1971 és 1980 között) önálló fejezetben, rendszeresen közölt jelentős terjedelmű adatfeldolgozást. Az Országos Tervhivatal és az Építési és Városfejlesztési Minisztérium megbízásai alapján e régiókra fejlesztési koncepció-kezdmények is épültek, de mert érdemleges munkaszervezetük sosem alakult ki, az egyes régiókba besorolt megyék valóságos, tartalmas együttműködését hatékonyan semmi nem ösztönözte, a centrumból kiinduló kezdeményezés az érdekeltek részéről nem kapott támogatást, a rendszer anélkül merült a feledés homályába, hogy bármi maradandó eredményt, emléket hagyott volna maga után.

Amióta megszületett az Európai Unióhoz való csatlakozás gondolata, mindenki számára világos volt (lehetett), hogy Magyarországnak egy sor feladatot meg kell oldania, egy sor feltételnek meg kell felelnie a belépésig. Ezek közé tartozott egy látszólag egyszerű technikai feltétel megoldása is; nevezetesen létre kell hozni egy olyan hierarchikus területbeosztási rendszert, amely felépítésében, logikájában megfelel az Unió rendszerének, vagyis a NUTS- (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) rendszer követelményeinek.

A NUTS-RENDSZER AZ EURÓPAI UNIÓBAN ÉS MAGYARORSZÁGON

Az Európai Unió területbeosztási rendszere egy ötfokozatú hierarchikus rendszer, amelynek legfelső szintje az egyes tagországok döntése szerint vagy az egész ország, vagy az azon belüli *nagyrégiók*. A második – kitüntetett fontosságú – szint a tulajdonképpeni *régió*; ehhez a szinthez kötődik a Strukturális Alapok egész támogatási szabályozása, feltételrendszere, a támogatást igénylő pályázatok (programok, projektek) benyújthatósága. A harmadik szint nagyban-egészben egy megyényi területet jelent és elsősorban a Kohéziós Alaphoz kötődik. A két további szintet az Unió lokális szintnek tekinti; a negyedik szint létrehozásával kapcsolatos döntést a tagállamokra bízta, míg az ötödik szintet egységesen a *település* jelenti, így a legrészletesebb térinformatikai rendszer (térkép- és adatszinten egyaránt) alapját is képezi.

Az Európai Unió régióinak számát és méreteit jellemző adatokat az 1. tábla foglalja össze. (NUTS 3 szinten a 15 tagország területe 1031 egységre oszlik.)

Magyarországon meglehetősen időigényesnek bizonyult a területbeosztási rendszer létrehozása. Abban viszonylag gyorsan kialakult az egyetértés, hogy Magyarországot – Dániához, Írországhoz, Luxemburghoz hasonlóan – NUTS 1 szinten egyetlen egységnek kell tekinteni. Az sem volt különösebben vitatott, hogy a NUTS 4 nálunk a *statisztikai kistérséget*, míg a NUTS 5 értelemszerűen a települési szintet jelenti.

1. tábla

Az Európai Unió régióinak száma és átlagnépessége

Ország	A NUTS 1 szintű régiók		A NUTS 2 szintű régiók	
	száma	átlagos népessége (1000 fő)	száma	átlagos népessége (1000 fő)
Ausztria	3	2686	9	895
Belgium	3	3386	11	923
Dánia	1	5262	1	5262
Egyesült Királyság	12	4899	37	1589
Finnország	2	2563*	6	854
Franciaország	9	6486	26	2245
Franciaország (korrigált) **	8	7091	22	2579
Görögország	4	2619	13	806
Hollandia	4	3881	12	1294
Írország	1	3634	2	1817
Luxemburg	1	416	1	416
Németország	16	5119	40	2047
Olaszország	11	5314	20	2923
Portugália	3	3309	7	1418
Spanyolország	7	5667	18	2204
Svédország	1	8841	8	105
<i>Európai Unió összesen</i>	<i>78</i>	<i>4802</i>	<i>211</i>	<i>639</i>
<i>EU korrigált***</i>	<i>73</i>	<i>4981</i>	<i>207</i>	<i>1801</i>

* Ez az adat nem tekinthető valóságos információnak. Finnország sajátos okok miatt egy kis szigetet, Aalandot önálló nagyrégióként tekint, tehát NUTS 1 szinten az egyik régió 5,1 millió fő, a másik 25 000 fő.

** Az Európai Unió statisztikáiban egy nagyrégióként és 4 régióként szerepelnek Franciaország tengerentúli területei, de csak a teljes körű felsorolásokban. Valamennyi számításban, értékelésben azonban ezeket a területeket figyelmen kívül hagyják.

*** NUTS 1 szinten Dánia, Írország, Luxemburg, Svédország és Franciaország tengerentúli területei nélkül; NUTS 2 szinten az említett francia területek, azaz Guadeloupe, Martinique, Guyane és Réunion nélkül.

Forrás: EUROSTAT News Release. (1999) 11/99. sz. 9 February.

Nehezebb kérdésnek bizonyult a második és harmadik szinttel kapcsolatos álláspont kialakítása, itt már teljesen nyíltan összezsúptak a *regionalisták* és a *vármegyések*. Az előbbiek – áttekintve az Unió 15 tagországának adatait és gyakorlatát – azt az álláspontot képviselték (és képviselik), hogy a magyarországi megyék méretei nem ütnek meg az Európai Unió messze kiemelkedően legfontosabb NUTS 2 szintjét, ezért ki kell alakítani az ország regionális területbeosztását, míg a megyék tökéletesen kielégítik a NUTS 3 szint követelményeit. Ez a vélemény már korábban is és jelenleg is egyértelműen többségnek tekinthető. Utóbbiak – mindenáron védelmezni kívánva a területiségében ugyan nem, de történelmi hagyományaiban évezredes megerendszert – azt próbálták (próbálják) bizonygatni, hogy a magyarországi megyék eredményesen betölthetnék a régiószint szerepét, ezért ezeket automatikusan NUTS 2 területi egységeknek lehet tekinteni. Ennek a nézetnek a képviselői – akár vallják, akár csak érdekeiktől vezéreltetve hangoztatják álláspontjukat – ma egyértelműen kisebbségben vannak.

Alapkövetelmény, hogy az Európai Unió számára elfogadható NUTS 2 szintű régióbeosztásnak ki kell elégítenie a *stabilitásra*, ebből adódóan a rendszeres információszolgáltatásra (azaz az EUROSTAT „Régió”-adatbázisának folyamatos feltöltésére), vala-

mint az ország területének *teljes és ismétlésmentes* lefedésére vonatkozó követelményeket. Többféle elgondolás készült, több tervezetet vitattak meg az érdekelt minisztériumok, politikusok, a tudomány képviselői és a megyei önkormányzatok. Talán széles körben kevésbé ismert, hogy az eredeti szándék az volt, hogy a területfejlesztésről és a területrendezésről alkotandó törvény határozza meg konkrétan az ország regionális területbeosztását. A viták elhúzódtak, a kívánt konszenzus nem jött létre, ezért a törvényt (az 1996. évi XXI. törvényt) az elfogadás reményében csak úgy lehetett előterjeszteni, hogy az csak verbálisan definiált egy kötöttebb, a fentieknek megfelelő régióváltozatot, a *tervezési–statisztikai régiót*, és egy szabadabb, az imént felsorolt követelményeket kielégíteni nem hivatott változatot, a fejlesztési régiót.²

Ezt követően az látszott járható útnak, hogy a regionális területbeosztásra vonatkozó szabályozás épüljön be az országos területfejlesztési koncepcióba, amelyet a kormányzat az Országgyűlés elé kívánt terjeszteni, és ott határozattal elfogadtatni. A szakmai vita tehát folytatódott, sokáig két különböző, de egyaránt 6-6 régiós felosztás volt terítéken. A kettő közötti lényeges különbséget a *centrumrégió* értelmezése jelentette; az egyik változat Budapestből és Pest megyéből álló kisebb régiót javasolt, a másik ezen felül ide gondolta sorolni Fejér, Komárom-Esztergom és Nógrád megyét is. (A többi eltérés lényegében ennek a következménye volt.) Ez a változat azonban az érintett megyék egyetértésével nem találkozott. Hosszas vita után azonban az érdekelt minisztériumok és a megyék meg tudtak egyezni egy hét területi egységből álló tervezési–statisztikai régióbeosztásban, amelyet az országgyűlés az országos területfejlesztési koncepció részeként, konkrétan nevesítve, határozatban fogadott el az 1998. március 10-ei ülésnapján. Azóta ezt a hét régióból álló változatot tekintik az érdekelt szervek munkájuk alapjának, ezzel dolgozik a Miniszterelnöki Hivatal, a Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium és természetesen a Központi Statisztikai Hivatal is.

A KSH – teljesítve az Európai Unió kikerülhetetlen igényét – az 1994. évtől kezdődően ezekre a régiókra számolta ki a bruttó hazai termék (a GDP) összegeit és egy lakosra jutó értékeit, ezekre számítva közöl kiadványaiban igen nagy mennyiségű információt, erre a területbeosztásra szerveződtek meg a mintavételes (reprezentatív) adatgyűjtések, és ezt jelentette be Magyarország az Európai Uniónak és az EUROSTAT-nak. Ezt a regionális területbeosztást emelte a törvény rangjára az Országgyűlés az 1999. évi XCII. törvény elfogadásakor annak kimondásával, hogy a 7 tervezési–statisztikai régió az országos területfejlesztési koncepcióról szóló 35/1998.(III.20.) OGY-határozat II. fejezetének 5.2. pontjában leírtaknak felel meg. Ezzel kialakult Magyarországon a teljes, ötfokozatú NUTS-rendszer. A 7 tervezési–statisztikai régió elnevezése és területe a következő:

Közép-Magyarország: Budapest és Pest megye,
 Közép-Dunántúl: Fejér, Komárom-Esztergom és Veszprém megye,
 Nyugat-Dunántúl: Győr-Moson-Sopron, Vas és Zala megye,
 Dél-Dunántúl: Baranya, Somogy és Tolna megye,
 Észak-Magyarország: Borsod-Abaúj-Zemplén, Heves és Nógrád megye,
 Észak-Alföld: Hajdú-Bihar, Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye,
 Dél-Alföld: Bács-Kiskun, Békés és Csongrád megye.

² Később beigazolódott, hogy hiba volt ezt az utóbbi formációt is régióknak nevezni, mert ennek formája és tartalma a „területi fejlesztési társulás” elnevezésnek felel meg. A területfejlesztésről és a területrendezésről szóló 1996. évi XXI. törvényt módosító 1999. évi XCII. törvény ezt a problémát megnyugtatóan rendezte.

2. tábla

Magyarország területbeosztása a NUTS-rendszerben

Szint	Megnevezés	Az egységek száma
NUTS 1	ország	1
NUTS 2	tervezési–statisztikai régió	7
NUTS 3	megye (főváros)	20
NUTS 4	statisztikai kistérség	150
NUTS 5	település	3135

1. ábra. Magyarország tervezési–statisztikai régiói és megyéi

A második szinten az Európai Unió 15 tagországának átlaga 23,0 ezer négyzetkilométer, illetve 1,8 millió főnyi népesség. Ezek az értékek ugyan nagyobbak a megfelelő magyar adatoknál – 13,3 ezer négyzetkilométer, illetve 1,44 millió főnyi népesség – de ha a mi adatainkat a hozzánk hasonló nagyságrendű Ausztriához vagy Portugáliához viszonyítjuk, akkor más a kép: Ausztriában a második szintet átlagosan a miénknél kisebb egységek képviselik (9,3 ezer négyzetkilométer, illetve 879 ezer főnyi népesség) a portugál adatok pedig csaknem a miénkkel megegyezők (13,1 ezer négyzetkilométer, illetve 1,41 millió lakos). Ugyanakkor az adatok alapján az is világosan látszik, hogy nem igazolható az a vélekedés, mely szerint a magyarországi megyék elfogadható méreteket képviselnek az európai második szint számára. A 20 magyar közigazgatási egység 4,7 ezer négyzetkilométer átlagos területe és 509 ezer főnyi átlagnépessége alapján a NUTS 3 szint megfelelője, ahol az ugyanezen adatok átlaga a 15 tagország adatai alapján 5,4 ezer négyzetkilométer és 410 ezer főnyi népesség.

Az előzőekben már utaltam arra, hogy a NUTS-rendszerben egyaránt szükség van a második és a harmadik szintre, azaz a régióra és a megyére. A kettő nem zárja ki egy-

mást, ésszerű és szakmai alapokon álló munkamegosztást lehet és kell a két területi szint között kialakítani, tudomásul véve azt, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás, a fejlesztési projektek kidolgozása, a fejlesztési forrástámogatások megszerzése szempontjából a prioritás a régióé (ezt a feladatot nem tudják a megyék ellátni), a hazai támogatások felosztása, a kistérségi szintű fejlesztési feladatok menedzselése, a helyi önkormányzatok településfejlesztési tevékenységének segítése stb. olyan megyei feladat, amelyet nem lehet, nem célszerű a régió szintjére „feljebb tolni”.

A két szintet nem egymással szembeállítani kell tehát, hanem párhuzamos létezésüket értelmes, valóságos tartalommal megtölteni. Azok a szakemberek, akik arról nyilatkoztak és nyilatkoznak, hogy a régiórendszer alapján meg kell kezdeni egy közigazgatás-korszerűsítési folyamatot, nagyon világosan tudják, hogy akár egy évtizedig is eltartó folyamatról van szó, ami alatt – ismétlem – ennek a két struktúrának együtt kell léteznie és együtt kell működnie.

Az Európai Unió 2000. január 1-jétől hatályba lépett közösségi rendelete az elmaradott térségek kijelölését és a fejlesztési programok elkészítését a NUTS 2 szinthez köti. A közösségi szabályozás szerint a végrehajtás során is szerepet kapnak a régiók, a források a programozási eljárások révén vehetők igénybe. Az Agenda 2000 szerint a NUTS 2 szintű egységekre regionális programokat kell kidolgozni, amelyekben integrálni kell a struktúrapolitikai célokat és a regionális akciókat, biztosítva a fejlesztések egymásra épülését.

Annak tehát, hogy a törvénymódosítás lezárni szándékozta a régióvitát, a csatlakozás előkészítése szempontjából rendkívüli jelentősége van. Nagyon fontos megérteni azt, hogy

- még egy viszonylag kis területű országban sincs olyan régióalkotási lehetőség, amely homogén területeket fog össze,
- olyan sincs, amelynek Magyarországon hagyományai vannak,
- olyan sincs, amely minden vitán felül álló,
- és olyan sincs, amelyet valamilyen módon ne lehetne megvédeni.

A lényeg az, hogy Magyarországnak nem még hosszú évekig folytatható viták után, hanem most van igen nagy szüksége végleges régióbeosztásra, erre épülő regionális fejlesztési tanácsokra, és főleg ezek stabil, kellő szakértelemmel rendelkező munkaszerveire azért, hogy megfelelő színvonalú, a támogatások elnyerésének esélyével kecsegtető pályázatok, projektek, programok szülessenek.³

A Magyarországon kialakított hét tervezési–statisztikai régió természetesen nem homogén területeket fog össze, de felismerhető profiljuk van, közelálló fejlettségű megyékből állnak, természeti–földrajzi adottságaikat illetően rokoníthatók, a gazdasági fejlődés potenciális lehetőségeit, illetve megoldandó problémáikat tekintve elégségesen hasonlóak ahhoz, hogy a régió szintjén jól értelmezhető és kezelhető fejlesztési koncepciókat, projekteket, pályázatokat dolgozzanak ki és valósítsanak meg.

A *Közép-Magyarország* régió alapvető karakterét egyértelműen az határozza meg, hogy területe magába foglalja az ország fővárosát, Budapestet, amely agglomerációjával együtt minden tekintetben egyedülálló méretű koncentráció, kiemelkedő helyet és jelen-

³ Aggodalomra ad okot az a körülmény, hogy mégis léteznek kezdeményezések a NUTS 2 szintű régiórendszer megváltoztatására, éspedig tartalmilag olyanok, amelyek egyértelműen csak az Európai Unió támogatási szintje alá kerülés szempontját szolgálják (ismeretes, hogy az Unió olyan régiókat részesít támogatásban a Strukturális Alapból, ahol az egy lakosra jutó bruttó hazai termék – a GDP – értéke nem éri el a tagországok átlagának 75 százalékát), egyes változatai a gazdasági struktúra és együttműködés, a társadalmi–gazdasági munkamegosztás szempontjából aránytalan területi eloszlást hoznának létre.

tőiséget biztosítva e területnek a magyarországi régiók között. Területileg az ország legkisebb régiója, de itt él a népesség 28 százaléka, itt koncentrálódik a bruttó hazai termék (GDP) 42, a működő vállalkozások 40, ezen belül a külföldi érdekeltségű vállalkozások 58, jegyzett tőkéjének 66 százaléka.

A térségen belül a 79 települést átfogó budapesti agglomeráció egy szerves egységet képez, amelynek fejlesztése – a közigazgatási szétválasztottság évtizedek óta tartó oldhatatlansága után – a Regionális Fejlesztési Tanács megalakulásával került végre egy kézbe. Szakmailag minden olyan törekvés egyértelműen elfogadhatatlan, amely Budapestet és Pest megyét a regionális területbeosztást illetően szét kívánja választani.

A *Közép-Dunántúl* régió arculatát egyrészt az határozza meg, hogy Közép-Magyarország után az ország második legnagyobb ipari koncentrációja, amelyben jelentős arányt képvisel a bányászat (barnaszén, lignit, bauxit stb.), emellett kedvező természeti adottságai révén kiváló történelmi borvidékkel, kiterjedt gabonatermelő térségekkel rendelkezik, sertésállományának sűrűsége a legnagyobb az országban. Idegenforgalmi potenciáljának kiemelt jelentőséget ad a Balaton északi partja és a teljes Velencei-tavi üdülőkörzet.

Nyugat-Dunántúl megközelítően ugyanakkora ipari koncentráció, mint Közép-Dunántúl, de eltérő szerkezettel. Híján van bányászható ásványi kincseknek, de igen jelentős gépipari és textilipari kapacitásokkal rendelkezik. Mezőgazdaságának szerkezete is más, takarmánytermő és gyepterülete alapján az ország legsűrűbb szarvasmarhaállományával rendelkezik. Nemzetközileg ismert gyógyfürdői behálózzák az egész régiót. Földrajzi fekvésénél fogva összekötő szerepet játszik Európa felé, amit az ausztriai Burgenlanddal létrehozott eurorégió működése tovább erősít.

A *Dél-Dunántúl* régió jelentős gazdasági erejét adó feketeszén- és uránbányászat ugyan leépült, de mészkővagyonra cementgyártásra alkalmas, helyenként elszíneződve pedig márványszerűen hasznosítható. A térségben meghatározó teljesítményt nyújt a Paksi Atomerőmű, a vízfolyásokban gazdag terület pedig kihasználatlan lehetőségeket kínál az ipartelepítésre. Kétféle idegenforgalmi jelentőségét egyfelől a Balaton teljes déli partja, másfelől az egyben kitűnő szőlő- és bortermelés lehetőségét adó Mecsek-Villány hegyvidék adja.

Az *Észak-Magyarország* régió gazdasága a bányászatra és kohászatra alapozódott, hosszú időre elnyúló krízishelyzetének ez az okozója. Természeti adottságai a nemzetközi hírű borvidék mellett a mezőgazdasági termelés számára nem kedvezők. Bányászatában ma is jelentősek a különféle vegyes ásványok, valamint a külfejtésű lignit és az erre telepített villamos erőmű. A régió olyan terület, amelynek egy új szerkezetű ipar és a gazdag idegenforgalmi lehetőségek kihasználása adhat új prosperitást.

Az *Észak-Alföld* jellegzetes mezőgazdasági terület, amelyet kelet-nyugat irányú közúti és vasúti tengely fűz össze térséggé. Ez a régió adja az ország mezőgazdaságában előállított bruttó hazai termék 21 százalékát, és iparában is jelentős hányadot képvisel az élelmiszeripar. Igen fontos potenciál a záhonyi átrakó körzet (logisztikai és vállalkozási övezet), illetve azzá tehető a debreceni és a kunmadarasi repülőtér.

Ugyancsak fontos agrárterület a *Dél-Alföld* régió, ahol a mezőgazdaság bruttó hazai termékének 24 százalékát állítják elő. (Tehát a két alföldi régió együttes aránya 45 százalék.) Sertésenyésztése kiemelkedő, itt van az országos állomány 27 százaléka, amelyre jelentős élelmiszeripari kapacitás települt. A földterület meghatározó része szántó, az itt termesztett gabonafélék, burgonya és cukorrépa mennyisége teszi a régiót az ország „éléskamrájává”.

Az ország régióinak bemutatása során tehát ebben a dolgozatban – csakúgy mint a Központi Statisztikai Hivatal valamennyi regionális adatközlésében, publikációjában – a jogszabállyal egyedül alátámasztott, a hét tervezési–statisztikai régióból álló területbeosztást tekintjük érvényesnek.

A MAGYARORSZÁGI RÉGIÓK FŐBB JELLEMZŐI

A továbbiakban a régiók legfontosabb mutatóit – területi és népességi, gazdasági, infrastrukturális adatait – tekintjük át.

A régiók területe és népessége

A tervezési–statisztikai régiók – a Budapestet is magába foglaló Közép-Magyarország kivételével – nagyban-egészben arányos részt foglalnak el az ország területéből és ennek megfelelően népességéből is.

3. tábla

A régiók területe és népessége, 2000. január 1.

Régió	Terület		Népesség		Népsűrűség (fő/négyzetkilométer)
	négyzetkilométer	az országos százalékában	ezer fő	az országos százalékában	
Közép-Magyarország	6 919	7,4	2 844,2	28,3	411
Közép-Dunántúl	11 263	12,1	1 107,2	11,0	98
Nyugat-Dunántúl	11 182	12,1	984,2	9,8	88
Dél-Dunántúl	14 169	15,2	974,8	9,7	69
Észak-Magyarország	13 429	14,4	1 269,1	12,6	95
Észak-Alföld	17 754	19,1	1 522,0	15,2	86
Dél-Alföld	18 314	19,7	1 341,8	13,4	73
<i>Összesen</i>	<i>93 030</i>	<i>100,0</i>	<i>10 043,3</i>	<i>100,0</i>	<i>108</i>

A közép-európai tagjelölt országokról eddig megismert adatok (lásd a 4. táblát) arra utalnak, hogy a regionális rendszerüket már kialakított országok az európai átlaghoz igyekeznek igazítani régióik méretét és átlagnépességét. Közülük Bulgária területbeosztása látszik bizonytalanak (korábban 9 régiót közölt NUTS 2 szinten, újabban ideiglenesen 3 nagyrégióját jelzi a második szinten is), Észtország, Lettország, Litvánia és Szlovénia még nem döntött, az egész országot értelmezi a második regionális szinten is. Litvániát illetően van tudomásunk arról, hogy elfogadás előtt áll egy ötrégiós területbeosztás tervezete.

A magyar régiók demográfiai helyzetében, viselkedésében vannak kisebb, statisztikailag mérhető különbségek, de ezek hat régió egymáshoz való viszonyában nem olyan mértékűek, mint Közép-Magyarország esetében, ahol Budapest meghatározó súlya és sok vonatkozásban az átlagostól lényegesen eltérő (nagyra részben kedvezőtlenebb) népesedési jellemzői érvényesülnek. Az ország népessége az elmúlt évtized alatt 3,2 százalékkal csökkent. A népességfogyás Közép-Magyarországon az átlagos szintet meghaladó, ami Budapest csaknem 10 százalékos csökkenésének következménye. A főváros előregedő népességében az elveszülési arányszám jóval átlagon aluli (a 9,4 ezrelékes országos át-

laggal szemben 7,8 ezrelék), ezzel szemben a halandóság kissé magasabb, egyidejűleg jelentős az elsősorban Pest megyével szembeni vándorlási veszteség, amely már meghaladta a százezres nagyságrendet is. Mivel pedig Pest megye egyedülálló (közel 15 ezrelékes) vándorlási nyereségét a keleti országrész is táplálja, a régió összességében szerény népességyerességgel rendelkezik. Ezen kívül csak Közép-, és Nyugat-Dunántúlon tapasztalható bevándorlási többlet és ennek eredményeként a természetes fogyás ellenére a népességszám átlagosnál kisebb csökkenése. A két északi régióban az átlagost meghaladó születési arányszám érdemben nem javít a népesedési helyzeten, erről a területről vándorolnak el legnagyobb arányban a fejlettebb régiók felé.

4. tábla

A NUTS 2 szintű régiók a tagjelölt országokban

Ország	A NUTS 2 szintű régiók		
	száma	átlagos területe (négyzetkilométer)	átlagos népességszáma (ezer fő)
Bulgária	3	36 970	2 780
Csehország	8	9 838	1 289
Észtország	1	45 100	1 462
Magyarország	7	13 290	1 435
Lengyelország	16	19 543	2 415
Lettország	1	64 100	2 480
Litvánia	1	65 200	3 707
Románia	8	29 688	2 823
Szlovákia	4	12 211	1 345
Szlovénia	1	20 256	1 987

Forrás: Statistical regions in the EFTA countries and the Central European Countries (CEC). (1999) EUROSTAT.

5. tábla

A népesség korösszetétele, 1999

Régió	Korösszetétel				Öregedési index*
	0–14	15–39	40–59	60–x	
	évesek aránya (százalék)				
Közép-Magyarország	15,6	35,5	28,7	20,1	129
Közép-Dunántúl	17,7	36,4	27,9	18,0	102
Nyugat-Dunántúl	16,6	35,5	28,2	19,6	118
Dél-Dunántúl	17,3	35,0	27,9	19,8	114
Észak-Magyarország	18,4	34,3	27,2	20,1	109
Észak-Alföld	19,6	35,8	26,3	18,3	93
Dél-Alföld	17,2	34,3	27,8	20,6	120
Ország összesen	17,3	35,3	27,8	19,6	113
Ebből:					
Budapest	14,2	35,1	29,1	21,6	152
hat régió	17,9	35,2	27,5	19,4	108

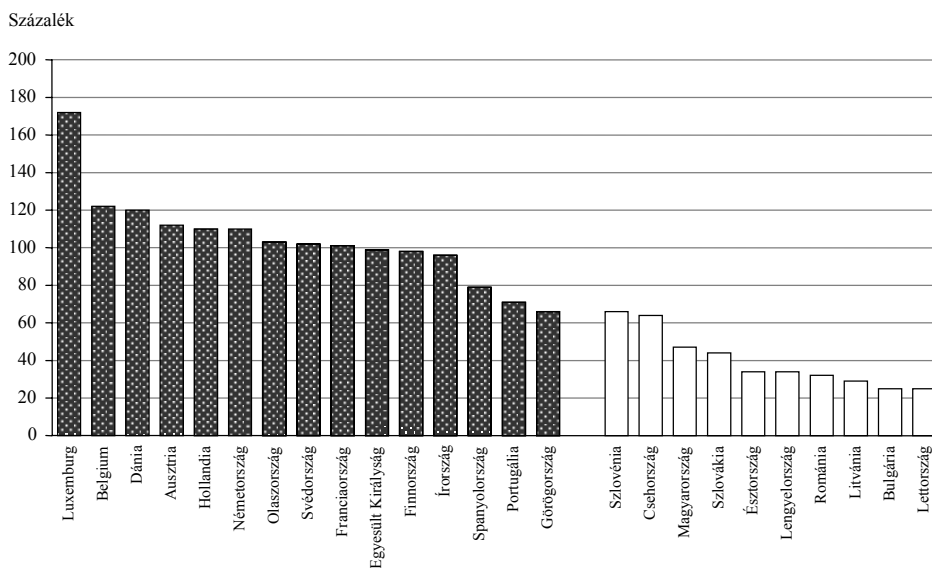
* A 100 fő 0–14 évesre jutó 60 éves és idősebb népesség száma.

A főváros szélsőségesen rossz népesedési helyzetével szemben áll szellemi erőforrásainak egyedülálló koncentrációja, ami sok vonatkozásban helyzeti előnyt jelent a régió számára. Az 1996. évi mikrocenzus adatai szerint a 25 éves és idősebb népesség 12,1 százaléka rendelkezik befejezett felsőfokú iskolai végzettséggel. Ezt az arányt egyedül a Közép-Magyarország régió 18,6 százalékos aránya haladja meg, ami kizárólag a fővárosnak tudható be; itt a megfelelő korú népesség 22,9 százaléka rendelkezik ilyen fokú végzettséggel.

A régiók gazdasága

Az Európai Unió regionális politikájának elsődleges célja a fejlődésben elmaradottabb régiók támogatása, felzárkózásuk elősegítése, de legalább leszakadásuk megakadályozása. A strukturális alapokból támogatandó régiók meghatározása döntően statisztikai adatokon alapul, és a támogathatóság alapvető kritériuma az egy lakosra jutó bruttó hazai termék (GDP) értéke. Az Unió régióira vonatkozó adatokat rendszeresen publikálja az EUROSTAT, és ez a gyakorlat az utóbbi években kiterjed a tagjelölt országokra és azok régióira is. A legfrissebb adatok az 1995–1997. évi három év átlagára, vásárlóerő-paritáson számított eredményeket tartalmazzák az Európai Unió 15 tagállamának átlagához viszonyítva.⁴

2. ábra. Az Európai Unió tagországai és a tagjelölt országok fejlettségi színvonala

Forrás: Statistics in focus: regional Gross Domestic Product in Central European candidate countries; illetve EUROSTAT News Release 18/2000 és 48/2000.

⁴ Az EUROSTAT jelzi, hogy a korábban alkalmazott ESA-79 európai számlarendszer alkalmazásáról áttért az ENSZ 1993-ban elfogadott, a nemzeti számlák egyeztetett nemzetközi ajánlásait érvényesítő rendszernek (1993. évi SNA) tartalmilag megfelelő ESA-95 európai számlarendszerre.

Az Európai Unió követelményeire is figyelemmel a Központi Statisztikai Hivatal 1996-ban megkezdte a bruttó hazai termék területi eloszlására vonatkozó becsléseket, számításokat 1994-ig visszamenően, és azóta már öt évre vonatkozóan publikálta a számítási eredményeket.⁵

6. tábla

Az egy főre jutó bruttó hazai termék alakulása az országos átlag százalékában

Régió	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
	évben				
Közép-Magyarország	146	144	147	149	148
Közép-Dunántúl	86	91	92	96	98
Nyugat-Dunántúl	101	103	105	105	110
Dél-Dunántúl	84	82	80	78	77
Észak-Magyarország	70	73	69	67	68
Észak-Alföld	74	71	70	69	68
Dél-Alföld	83	83	81	78	76

Az Európai Unió valamennyi tagországában vannak nem jelentéktelen különbségek az egyes régiók között; a 207 régió szélsőérték-különbsége több mint ötszörös, de Németország és az Egyesült Királyság esetében országon belül is nagyobb mint háromszoros az eltérés, és az Unió 50 régiójában nem éri el az egy lakosra jutó bruttó hazai termék értéke a közösség átlagának 75 százalékát, ami a strukturális alapból megpályázható támogatások alsó határértéke. A tagjelölt országokban is, Bulgária kivételével általában jellemző (természetesen a négy „egyrégiós” ország figyelmen kívül hagyásával), hogy viszonylag nagyok országon belül a régiók szélsőértékei közötti különbségek, de ennek döntően a főváros, a fővárost is magában foglaló régió kiemelkedő mértéke az okozója; ezek nélkül számolva a különbségek nem jelentéktelenek, de kisebbek.

7. tábla

Régiók közötti szélsőértékarányok a tagjelölt országokban

Ország	Az egy főre jutó bruttó hazai termék szélsőértékarányok	
	az összes régióval számolva	a fővárosi régió nélkül számolva
Bulgária	1,08	1,00
Csehország	2,43	1,24
Magyarország	2,09	1,48
Lengyelország	2,04	1,67
Románia	1,69	1,35
Szlovák Köztársaság	2,82	1,12

A bruttó hazai termék adatai mind a tömegéből való részesedést, mind az egy főre jutó értéket tekintve minden más mutatónál élesebben és komplexebben fejezik ki az or-

⁵ Az EUROSTAT-nál említett módszertani változások érintették a hazai eredményeket is; ezért az újra közölt 1996. és 1997. évi, az új árbázisra való áttérés miatt az összehasonlíthatóság érdekében módosított adatok némileg eltérnek a korábban közöltektől.

szág egyes területeinek fejlettségében és teljesítményében megmutatkozó különbségeket. Az adatok egyértelműen utalnak a tevékenységek közép-magyarországi, de még inkább fővárosi koncentrációjára.

8. tábla

A bruttó hazai termék területi megoszlása, 1998

Régió	Bruttó hazai termék		Egy lakosra jutó bruttó hazai termék		
	milliárd forint	területi megoszlása (százalék)	ezer forint	az országos átlag százalékában	az EU átlagának százalékában*
Közép-Magyarország	4 220	41,8	1 474	148	71,0
Közép-Dunántúl	1 088	10,8	978	98	47,1
Nyugat-Dunántúl	1 091	10,8	1 102	110	53,1
Dél-Dunántúl	757	7,5	770	77	37,1
Észak-Magyarország	867	8,6	678	68	32,6
Észak-Alföld	1 034	10,3	675	68	32,5
Dél-Alföld	1 030	10,2	761	76	36,7
<i>Összesen</i>	<i>10 087</i>	<i>100,0</i>	<i>997</i>	<i>100</i>	<i>48,1</i>
Ebből Budapest	3 438	34,1	1 858	186	89,5

* Vásárlóerő-paritáson becsült értékek alapján.

Az 1994 és 1998 között eltelt öt év alatt az egy főre jutó bruttó hazai termék értéke által meghatározott régióssorrend az első három helyen nem változott, Közép-Magyarország, Nyugat-Dunántúl, Közép-Dunántúl ebben a sorrendben vezeti a listát. A további négy helyen mindössze annyi a mozgás, hogy Dél-Dunántúl és Dél-Alföld a negyedik és ötödik, Észak-Magyarország és Észak-Alföld pedig a hatodik és hetedik helyen váltja egymást időnként. Ebből messzemenő következtetéseket nem vonhatunk le, a helyet cserélő régiók fajlagos adatai igen közel állnak egymáshoz.

Sokkal több figyelmet érdemel az a körülmény, hogy a mindenkori országos átlaghoz képest Közép-Magyarország stabilan tartja a helyét a 150 százalékhöz közel eső szinten, Nyugat-Dunántúl a korábbi 101 százalékról 110 százalékra állt be az átlag felett, Közép-Dunántúl pedig 86 százalékról indulva 1998-ban már 98 százalékos szintet ért el. Dél-Dunántúl és a két alföldi régió elmaradása a mindenkori országos átlagtól 1994 óta folyamatosan növekvő, tehát 1998-ban nagyobb, mint bármelyik korábbi évben, csupán Észak-Magyarország értéke ingadozik rapszodikusán a 73 és 68 százalék közötti sávban.

A megyék (tehát a NUTS 3 szint) esetében sem következnek be évről évre meghatározó jelentőségű változások. A Budapest figyelmen kívül hagyásával számított megyei átlag fölött évek óta ugyanaz a hét megye található (120 százalék felett Fejér, Győr-Moson-Sopron, Vas; 101-120 százalék között Zala, Csongrád, Tolna, Komárom-Esztergom), egy-egy tényező felfutása vagy megtorpanása által okozott sorrendcserékkel.

Az ellenkező szélsőséget képviselő, az átlag 90 százaléka alatt helyet foglaló megyék esetében is hasonló a helyzet. 57-57 százalékkal évek óta Nógrád és Szabolcs-Szatmár-Bereg megye áll a sorrend végén, a 14-18. hely között tartósan foglal helyet Borsod-Abaúj-Zemplén és az évről évre romló helyezését Somogy. E csoportból végleg kikerült

Pest megye és talán már Heves is, de ide tartozik romló pozíciójával Jász-Nagykun-Szolnok, Békés és Bács-Kiskun megye is.

További öt megye található a megyék átlagához mért 91–100 százalék közötti sávban; ez 1998-ban Veszprém, Baranya, Pest, Hajdú-Bihar és Heves megye volt. Az utóbbi öt évet áttekintve az látható, hogy Pest megye látványos kitörésén Heves folyamatos javulásán, illetve Bács-Kiskun, Békés és Somogy megye nem kevésbé feltűnő visszaesésén kívül jelentős átrendeződés nem történt, a sorrendváltozások nem mutatnak jelentős különbséget. A megyék sorrendjében valójában csak két igazán jelentős töréspont van. Az első három megye – a már említett Fejér, Győr-Moson-Sopron és Vas – között alig van különbség, az egymás közötti eltérés sorban 2,5, illetve 3,5 százalékpont. Vas és a következő Zala megye között az egy főre jutó bruttó hazai termék értékében a rés 19 százalékpont. A Zalától Somogyig sorba rendezett 14 megye esetében a két végpont közötti különbség ugyan 24 százalék, de a sorrendben szomszédos megyék közötti átlagos különbség 2,06 százalékpont, 4,2 és 0,1 százalékpont szélsőértékek között. E monoton fogyó értékű sor után következik a második töréspont: Somogy és Szabolcs-Szatmár-Bereg között ismét 17 százalékpont a különbség, és ettől Nógrád már csak 0,4 százalékponttal marad el.

Az adatok azt jelzik, hogy a három vezető régió az átlagosnál gyorsabban növekszik (lásd a 9. táblát), és nem csupán teljesítményt koncentrálnak, hanem a további gyors növekedés lehetőségeit is; részesedésük az 1999. évi beruházásokból 73, a külföldi érdekeltségű vállalkozásokból 76, a külföldi tőkéből pedig 81 százalék. Ezen belül is kiemelkedő koncentrációt képvisel a főváros; területén összpontosítja az összes beruházás közel 47, a külföldi vállalkozások több mint 51, a külföldi tőke 54 százalékát.

9. tábla

Néhány gazdasági jelzőszám alakulása, 1999

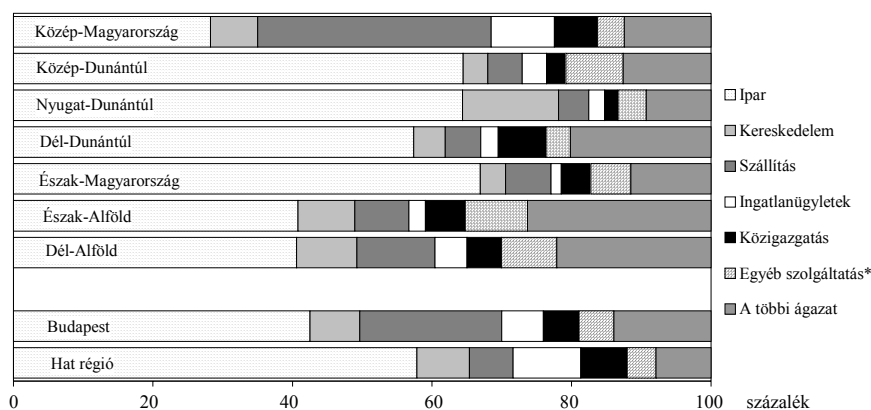
Régió	A bruttó hazai termék növekedése folyó áron mérve* (1996=100,0)	A növekedés átlagtól való eltérése	A régió részesedése (százalék)		
			a beruházásokból	a külföldi érdekeltségű vállalkozásokból	a jegyzett külföldi tőkéből
Közép-Magyarország	147,2	+ 0,9	51,7	58,2	64,9
Közép-Dunántúl	157,1	+ 10,8	8,9	6,8	6,7
Nyugat-Dunántúl	154,0	+ 7,7	12,3	11,0	9,3
Dél-Dunántúl	140,9	- 5,4	6,0	6,8	3,1
Észak-Magyarország	143,4	- 2,9	8,6	3,2	7,1
Észak-Alföld	141,0	- 5,3	6,5	5,2	4,3
Dél-Alföld	137,2	- 9,1	6,0	8,8	4,6
<i>Összesen</i>	<i>146,3</i>	<i>-</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>	<i>100,0</i>

* Az 1996–1998 közötti növekedés.

Abban is megnyilvánul a régiók eltérő helyzete, hogy gazdasági szerkezetükben jelentősen különbözik a dinamikus növekvő, húzó ágazatok aránya. (Lásd a 3. ábrát.) A Közép- és a Nyugat-Dunántúl régióban nem egyszerűen jóval átlagon felüli az ipar aránya, hanem itt van a termelését 1999-re egyetlen év alatt megduplázó iroda- és számítógépgyártás 91 százaléka, a közel 30 százalékos növekedést felmutató közútjármű-gyártás 86 százaléka, a jól működő kohászat 63 százaléka, Közép-Magyarországgal együtt szá-

mítva a gépek, gépi berendezések gyártásának 54 százaléka, a híradástechnikai termékek gyártásának 84 százaléka (az alágazat volumenindexe 158,7 százalék), a műszergyártás 71 százaléka. Ezenkívül az észak-magyarországi régióban van a visszaszoruló szénbányászat 52 százaléka, az egyéb bányászat 31 százaléka, a két alföldi régióban a nagyon mérsékelten növekvő kőolaj- és földgázkitermelés 58 százaléka, az élelmiszeripar egyharmada.

3. ábra. A beruházások teljesítményértékének megoszlása főbb ágazatok szerint, 1999

* Közösségi szolgáltatások.

Megjegyzés. Az ábra azokat az ágazatokat részletezi, amelyek beruházásainak teljesítményértéke országosan meghaladja az összes beruházás 5 százalékát.

10. tábla

A régiók gazdasági szerkezete a bruttó hozzáadott érték alapján, 1998

Régió	Mezőgazdaság, vad- és erdőgazdálkodás, halászat	Ipar és építőipar	Kereskedelem, javítás, szállás-hely-szolgáltatás, vendéglátás	Szállítás, raktározás, posta és távközlés	Egyéb szolgáltatás
	aránya (százalék)				
Közép-Magyarország	1,4	24,9	16,7	11,3	45,7
Közép-Dunántúl	5,3	49,1	9,8	6,9	28,9
Nyugat-Dunántúl	6,0	46,0	11,0	8,7	28,3
Dél-Dunántúl	9,9	31,7	12,4	9,5	36,5
Észak-Magyarország	5,8	39,9	9,9	9,7	34,6
Észak-Alföld	11,4	31,4	12,2	9,6	35,4
Dél-Alföld	13,1	30,2	12,2	9,0	35,5
Összesen	5,5	32,9	13,5	9,9	38,2
Ebből Budapest	0,5	21,8	16,8	11,6	49,3

Nehéz ma megítélni, hogy a mezőgazdaság milyen szerepet játszhat egy-egy régió gazdasági kibontakozásában. (Lásd a 10. táblát.) Kérdés, hogy egy szétaprózódott, rendezetlen tulajdon- és földhasználati viszonyokkal terhes agrárium milyen foglalkoztatási, jövedelem-szerzési viszonyokat tud nyújtani, milyen mértékben képes kihasználni egy-egy régió ked-

vező természeti adottságait vagy piaci lehetőségeit. A közelmúltban végrehajtott Általános Mezőgazdasági Összeírás első eredményei arra mutatnak, hogy az évtized során folytatódott az egyéni gazdaságok számának csökkenése (az 1991. évi 1,4 millióról 960 ezerre), de ezek több mint 70 százaléka 1 hektárnál kisebb területen gazdálkodik. Mértékadó agrárszakemberek egybehangzó véleménye szerint ilyen területen nem folytatható rentábilis, versenyképes mezőgazdasági termelés; vita mindössze azon van, hogy az erre képes gazdaság méret alsó határa 100 hektárnál, vagy annál is magasabban van.

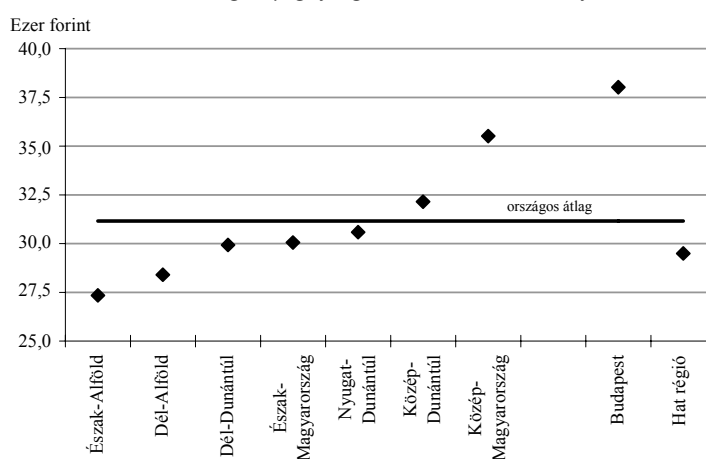
A gazdasági fejlettségben és adottságokban meglévő különbségek természetesen megjelennek a gazdasági aktivitás mértékét, a munkanélküliséget, az elérhető kereseteket jelző adatokban.

11. tábla

A régiók néhány munkaügyi mutatója, 1999

Régió	A 15–74 éves népességből a gazdaságilag aktívak aránya (százalék)	Munkanélküliségi ráta	Az alkalmazásban állók bruttó havi átlagkeresete	
			forint	az országos átlag százalékában
Közép-Magyarország	56,3	5,2	95 776	124,1
Közép-Dunántúl	55,9	6,0	71 059	91,3
Nyugat-Dunántúl	58,3	4,4	67 972	88,1
Dél-Dunántúl	50,8	8,2	63 030	81,7
Észak-Magyarország	48,1	11,5	64 412	83,4
Észak-Alföld	48,4	10,1	60 277	78,1
Dél-Alföld	51,6	5,7	60 443	78,3
<i>Összesen</i>	<i>53,1</i>	<i>7,0</i>	<i>77 187</i>	<i>100,0</i>
Ebből:				
Budapest	57,0	5,3	100 857	130,7
hat régió	51,8	7,7	64 499	83,6

4. ábra. Az átlagos nyugdíj régiókénti alakulása, 2000. január

A régiók néhány infrastrukturális jelzőszáma

Közismert, hogy a gazdasági kibontakozás, a fejlődés nem csupán kedvező földrajzi fekvést és természeti adottságokat, a továbbfejlődés kiindulási alapját képező, már kiépített gazdasági bázisokat, kellő számú és megfelelően képzett munkaerőt igényel, hanem megfelelő infrastruktúrát, közlekedési és távközlési lehetőségeket, kulturált települési viszonyokat és szolgáltatásokat, nem utolsósorban pedig az odahívandók telepítési kedvét javító lehetőségek és kedvezmények felajánlását is.

Hazánkban a *vasúthálózat* kiépítettsége a vonalhosszat illetően jónak mondható. Közép-Európában csak Csehország hálózata sűrűbb: ott 119, nálunk 83 kilométer vasútvonal jut 1000 négyzetkilométerre. Ez az adat Lengyelországban 78, Szlovákiában 75, Ausztriában 67, Szlovéniában 59, Romániában 48; a velünk azonos területű Portugáliában pedig 33 kilométer. Más kérdés a vonalak műszaki állapota: a több mint 7 500 kilométer hosszan kiépített hálózatnak csak 16 százaléka kétvágányú és 31 százaléka van villamosítva. Ezek általában a legnagyobb forgalmat lebonyolító fővonalak: a villamos vontatás aránya az összteljesítmény 76 százaléka.

Közúthálózatunk kiépítettsége mind hosszát, mind minőségi mutatóit illetően elmaradt. Belgiumban – ahol az átlagosnál nagyobb a vasútsűrűség – 1000 négyzetkilométerre 4 700 kilométer közút jut; ez a mutató Ausztriában, Dániában, Franciaországban, Hollandiában, Írországon, Nagy-Britanniában, Németországban, Olaszországban és Svájcban is jóval meghaladja az 1000 kilométert. Ugyanerre az egységnyi területre Lengyelországban 774, Csehországban 705, Szlovákiában 364, míg hazánkban 325 kilométer országos közút jut. (Szomszédaink közül csak Románia, Szlovénia és Ukrajna képvisel alacsonyabb értéket.) Harmincezer kilométernyi úthálózatunknak 75 százaléka összekötő és bekötőtűt, az elsőrendű főutak 8,3 százalékat, a másodrendű főutak is csak 14,5 százalékat képviselnek. Ezen az úthálózaton kénytelen több mint 322 ezer tehergépkocsi teljesíteni az összes áruszállítás 54 százalékát (a vasút részesedése csak 31 százalék), ezt a közúthálózatot veszi igénybe 2,3 millió személygépkocsi, közel 18 ezer autóbusz és az országon áthaladó teljes tranzitforgalom. Az úthálózat kiépítettségében jelentősnek mondható a területi különbség: 1000 négyzetkilométerre Közép-Magyarországon 372, Közép-Dunántúlon 353, Nyugat-Dunántúlon 430 kilométer országos közút jut; ugyanez a mutató Dél-Dunántúlon 301, Észak-Magyarországon 344, Észak-Alföldön 277 és Dél-Alföldön 274 kilométer, miközben az előző három régió területén van az alig 450 kilométer autópálya csaknem háromnegyed része. Ezek az adatok világosan jelzik, hogy a keleti országrész felzárkózásának elindítása nem kis részben a közlekedési lehetőségek javításának függvénye; számos példa mutatja, hogy a befektetőket nem a kilométerben mért földrajzi távolság, hanem az *elérési idő* érdekli. Ebből a szempontból van jelentősége a debreceni és a kunmadarasi repülőtér máig megoldatlan hasznosításának is.

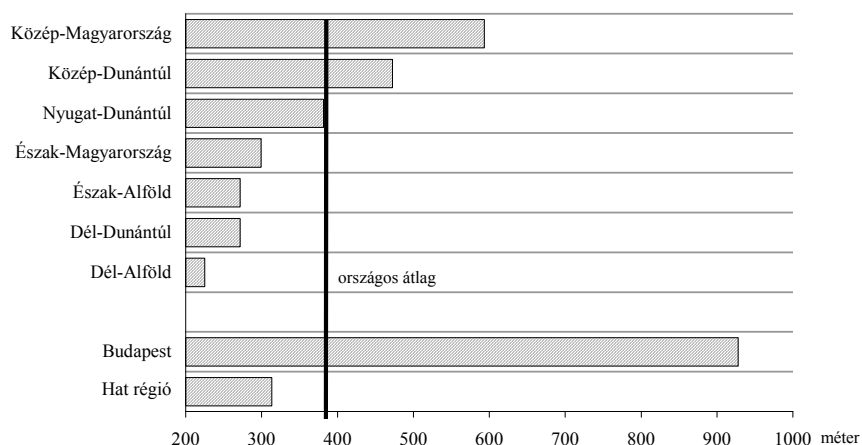
A csak jelzésszerűen felvillantott néhány ellátottsági jelzőszám egyrészt egyes vonatkozásokban jövedelmi különbségeket jelez, másrészt néhány hálózatfejlesztési gondot. A lakásállomány víz-, illetve csatornahálózatba való bekapcsoltságát kifejező arányszámok egyrészt a közműöllő ismert problémáját jelzik, másrészt az eltérő településszerkezeti sajátosságok következményeit is, nevezetesen azt, hogy a szórtabb településrendszerű régiókban a vezetékes vízellátás kiépítése is nehezebb, és még inkább problematikus a közcsatorna-rendszer arányos fejlesztése.

12. tábla

A régiók néhány ellátottsági jelzőszáma

Régió	Gázvezetékekkel	Közüzemi vízvezetékekkel	Közcsatornával	Ezer lakosra jutó	
	ellátott lakások aránya (százalék)			személygépkocsi	távbeszélő fővonal
Közép-Magyarország	85,4	94,5	71,9	274	438
Közép-Dunántúl	58,5	95,2	53,7	221	316
Nyugat-Dunántúl	63,4	94,8	61,8	237	326
Dél-Dunántúl	49,0	89,3	44,5	221	311
Észak-Magyarország	64,2	80,5	44,6	176	280
Észak-Alföld	65,1	84,4	34,1	174	256
Dél-Alföld	76,2	86,9	33,8	218	299
<i>Összesen</i>	<i>70,2</i>	<i>89,8</i>	<i>52,3</i>	<i>225</i>	<i>335</i>
Ebből:					
Budapest	88,4	98,8	88,6	296	498
hat régió	63,7	87,9	43,9	205	294

5. ábra. Egy kilométer vízvezetékre jutó szennyvízcsatorna hossza, 1999

Nem ennyire differenciált a lakosság intézményi ellátottsága. Az egészségügyi, oktatási és kulturális ellátásban, a kereskedelemben közel sincsenek akkora regionális különbségek, mint a foglalkoztatásban, a gazdasági teljesítményekben. A felsőfokú és középfokú oktatásban részt vevők népességhez viszonyított aránya is inkább csak Budapest és a vidék között, de nem az egyes régiók között jelez nagyobb eltéréseket. (A felsőoktatást illetően ez természetesen a szülők lakhelye és nem az intézmény székhelye szerint rendezett adatokra vonatkozik.)

Az infrastrukturális fejlesztések, főleg a közlekedési helyzet javítása mellett segítheti a keleti országrész problémáinak megoldását az, ha a befektetők számolnak a keleti piac újraélesztésében rejlő lehetőségekkel, a nyugati országrész munkaerő-tartalékainak kimerülésével, és azokkal a kedvezményekkel, amelyeket a helyi és a regionális szervek a vállalkozási övezetek, ipari parkok révén felkínálnak. Az ország területén kialakított, 370

települést magába foglaló 11 vállalozási övezet nagyrészt olyan megyékben található, amelyek az egy főre jutó bruttó hazai termék alapján mérve elmaradottnak tekinthetők, a stagnáló vagy lemaradó régiókat alkotják. A 112 ipari park arányosabban helyezkedik el a régiók területén, de a korábban létrehozottak, a jól kiépítettek, széles körű szolgáltatást nyújtók a Közép- és Nyugat-Dunántúl fejlett ipari településein létesültek és működnek, a később kijelöltek Észak-Magyarországon és az Észak-Alföldön munkahelyteremtő elképzeléseiknek csak a kezdetén tartanak, kiépítettségük, szolgáltatásaik még hiányosak.

IRODALOM

- FALUVÉGI A. (1997): Az uniós területi osztályozás és a regionális támogatási rendszer. *Statistikai Szemle*, 75. évf. 1. sz. 5–16. old.
- KOVÁCS T. (1998): Vázlatrajz a magyarországi régiókról. *Területi Statisztika*, 1. (38.) évf. 2.sz. 144–153. old.
- KOVÁCS T. (szerk.) (1998): *Magyarország régiói*. 1–8. köt. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.
- KOVÁCS T. (1999): Polémia a magyarországi régiókról? *Területi Statisztika*, 2. (39.) évf. 2. sz. 107–116. old.
- KOVÁCS T. (1999): Régiók és területi különbségek a közép-európai országokban. *Területi Statisztika*, 2. (39.) évf. 3. sz. 224–234. old.
- KOVÁCS T. (1999): Vállalozási övezetek–ipari parkok. *Gazdaság és Statisztika*, 11. (50.) évf. 4. sz. 5–16. old.
- KOVÁCS T. (2000): A regionális bruttó hazai termék számításainak újabb eredményei. *Területi Statisztika*, 3. (40.) évf. 3. sz. 293–297. old.
- KOVÁCS T. (szerk.) (2000): *A Magyar régiók zsebkönyve '99*. Központi Statisztikai Hivatal, Budapest.

SUMMARY

The introduction of the study refers to former proposals on regional breakdown. Then the five-level nomenclature of statistical territorial units (Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques) of the European Union and its main data by countries are detailed. After outlining the process of establishing the Hungarian nomenclature of territorial units, the geographic position and characteristic data of the domestic five-level nomenclature, result of debates are presented, summarising briefly the characteristics of the 7 planning-statistical regions. The part, in which area and population data of regions are given, makes a comparison among regions of Hungary and the candidate countries. The main chapter reporting on the situation and development of the economy describes the level of development of EU-member states and the candidate countries on the basis of gross domestic product figures. Following this, regional differences of Hungarian regions are presented, as well as the disparities in the economic structure causing them. The closing chapter reviews the supply of infrastructure in each region and indicates the possibilities of starting the development.